PSY4315 Rettspsykologi

Vår 2025

4 timer

Besvar 4 av 6 korte oppgaver. Inntil 350 ord per besvarelse

Besvar 1 av 3 lange oppgaver. Inntil 2500 ord per besvarelse

Korte oppgaver

1. Den berømte gorilla-videoen viser at selv når man er årvåken går det an å overse sentrale elementer i en situasjon. Beskriv hovedtrekkene i videoen og den rettslige relevansen av fenomenet.

Sensorveiledning: Man får i oppgave å telle pasningene og da er begrensede oppmerksomhetsressurser opptatt og mange ser da ikke en iøynefallende hendelse, nemlig en gorilla som vandrer forbi. Vitner kan gå glipp av aspekter av en reell hendelse som både de selv og andre vil mene var så åpenbare at alle vil huske dem, fordi oppmerksomheten deres var rettet mot noe annet.

2. Hva er hovedtilnærmingene til løgndeteksjon? Fungerer de?

Sensorveiledning: Nonverbale (holdepunkter), verbale (strukturerte metode som CBCA), og kroppsbaserte metoder (f eks polygraf, fMRI, pupillstørrelse). Nonverbale er så vidt over tilfeldig nivå, mens verbale og kroppsbaserte skårer i snitt ca. 70%, noe som gjør det vanskelig å anvende dem i rettslig sammenheng. Man trenger ikke nødvendigvis nevne eksempler på metoder innenfor tilnærmingene.

3. Gjør rede for våpenfokus.

Sensorveiledning: Fenomen beskrevet av Loftus hvor i en truet situasjon gir man oppmerksomhet mest til selve trusselen og går glipp av perifere detaljer. Selve empirien støtter delvis opp under fenomenet.

4. Hva er troverdighet?

Sensorveiledning: Vurdering av hvorvidt man skal tro på det en person forklarer. Skal skilles fra pålitelighet av selve forklaring. Kan være intuitivt og forbundet med feil.

5. Gjør rede for én studie (modellstudie, eksperiment) som viser at hukommelse for en hendelse kan påvirkes av mild suggesjon fra andre, for eksempel et ordvalg eller en antakelse i et spørsmål.

Sensorveiledning: Iallfall to studier er beskrevet i undervisningen: Loftus og hastighet av en bilkrasj, og Crombag «crashing memories» av minner for en flykrasj. Kandidater kan omtale en annen studie enn disse. Oppgaveteksten ber om «én studie» som betyr at eventuell omtale av studier utover den første ikke teller.

6. Gjør rede for prosessvariabler og vitnevariabler («*system variables* og *estimator variables*»).

Sensorveiledning: Prosessvariabler er faktorer som myndighetene selv styrer, f eks avhør, vitnekonfrontasjoner. Vitnevariabler er faktorer som er kjennetegn av vitnet, f eks alder, tid siden hendelsen, som rettspleien selv ikke har kontroll på.

Lange oppgaver

I en reell svensk rettssak fra 1988 ble følgende faktum lagt til grunn av retten:

Sommeren 1984 ble A, en 27 år gammel hjemløs rusmisbruker og prostituert, funnet partert og fordelt i plastposer i Stockholm. Ett år senere begynte en toårig jente å fortelle ting til sin mor, hvilket moren tolket som beretninger om et drap. Barnet skulle ifølge moren ha begynt å fortelle om en partering som det hadde vært vitne til da det var ett år gammelt. De to mistenkte for parteringen var B (barnets far, som moren var i konflikt med), og som var lege, og C, som var patolog og kollega av B. Moren varslet politiet og ble først avhørt om hva barnet hadde fortalt, før hun fikk med seg en kassettspiller hjem for å dokumentere samtaler med barnet. Dette resulterte i ni timer med båndopptak.

I stedet for å høre på dette, lot politiet heller moren forklare innholdet i hva barnet hadde fortalt. Moren fortalte at hun kunne tolke barnets ordbruk. Ordet «bibba» ble ofte sagt. Moren mente at dette betydde seksuell vold. Ordet «dudda» ble tolket som «å drepe». Barnet snakket om «T», «Tom» og «Tomt», hvilket moren tolket som mistenkte C. Barnet nevnte en «tant», som skulle være den drepte kvinnen. Dette er enkelte av en lang liste med tolkninger som moren gjorde av barnets egne ord ovenfor politiet. Hverken politiet eller sakkyndige hørte på båndopptakene. Barnet fikk også leke med en verktøykasse for å vise hva det hadde sett. Moren tolket leken som at et hode hadde blitt boret av og at det ble slått med hammer.

I den sakkyndige uttalelsen konkluderes det likevel med at barnet måtte ha vært med på et parteringsdrap, fordi barnet angivelig hadde sagt at «båda hadde borr», «de tog av huvudet», «de slängde det i en papperskorg», «sedan blev tanten mos». Alt dette var sitater moren hadde sagt til politiet i avhør.

Begge mennene ble funnet skyldige i å ha partert kvinnen.

La oss si at B og C ønsker å gjenåpne saken, og at du er trukket inn som avhørsekspert.

Skriv en vurdering av saken med støtte i rettspsykologisk forskning, som blant annet viser til de anbefalinger som gjelder i Norge i dag ved avhør av barn.

Sensorveiledning:

Mange temaer dekket i pensum og på undervisningen i emnet er potensielt relevante som hukommelse (herunder infantil amnesi, utviklingsnivå og forståelse hos barn, tidsnærhet og hukommelse for dramatiske hendelser), avhør av voksne og barn (DCM, KREATIV, barnahus m.m.) og utviklingen av avhørsmetoder siden 80-tallet, tolkning av barnelek som bevis, og aspekter av suggestibilitet (spørsmålstype i avhør, og effekten av motiv), og tankefeil som bekreftelsesskjevhet. Det virker åpenbart at det er flere typer justisfeil og rettspsykologiske svakheter i saken slik at man i utgangspunktet vil forvente vurderinger av saken som er nokså kritiske til etterforskningen og rettsbehandlingen.

Vurderingen må *omfatte avhør pluss minst ett tema til.*

2. Forklar hva som menes med bekreftelsesskjevhet («confirmation bias»). Med henvisning til én konkret, kjent sak (eventuelt flere saker), drøft hvordan bekreftelsesskjevheten kan føre til justisfeil.

Sensorveiledning: Bekreftelsesskjevhet blir berørt i flere forelesninger som basale psykologisk mekanisme, hvordan jurister tenker og i kontekst av justisfeil (f. eks. Quick-saken, Baneheia-saken m.fl.). Skjevheten er en mektig mekanisme hvor motbevis blir oversett, nøytralt bevis blir tolket i favør av eksisterende hypotesen, og etterforskningsskritt blir påvirket av forutinntattheten, i rettslig sammenheng kjent som tunnelsyn.

3. Gjør rede for hvilke ulike motiver borgerne kan ha for å etterleve lovgivningen. I hvilken grad og hvordan kan myndighetene påvirke borgernes motivasjon til å etterleve lovgivningen?

Sensorveiledning: Myndighetene kan påvirke borgernes motivasjon til å etterleve lovgivningen på flere vis.

For det første kan myndighetene påvirke borgernes generelle tilbøyelighet til å etterleve lovgivningen i samfunnet gjennom å bidra til at borgerne oppfatter myndighetene og myndighetenes

myndighetsutøvelse som legitime. På et overordnet plan innebærer det at det avholdes rettferdige valg, at det er forutsigbare og åpne beslutningsprosesser i samfunnet, at lovgivningen og virkemidlene myndighetene bruker generelt oppfattes som rimelige og rettferdige.

For det andre kan myndighetene bidra til å påvirke om borgerne etterlever en konkret lov både gjennom hvordan loven har blitt til, hvordan pliktene i loven er utformet og gjennom hvilke reaksjoner og sanksjoner borgerne risikerer om de ikke etterlever lovgivningen. Det første, altså gjennom hvordan loven har blitt, er relatert til forrige poeng, nemlig at en god beslutningsprosess kan lede til at borgerne oppfatter både lovprosessen og selve loven som legitim, og dermed blir mer tilbøyelig til å etterleve pliktene i loven.

Tyler og Tyler og Jost argumenter mot en strategisk avskrekkings / rasjonell aktør – forklaringsmodell for lovetterlevelse: De peker på "Most legal scholarship, as we have seen, addresses issues of motivation and rule following in the context of deterrence and social control". Denne analysen passer nok på amerikansk rettslitteratur, men ikke i samme grad på norsk/nordisk litteratur. Det påpeker jeg også på forelesning og trekker frem både Per Stjernquist sin studie av skogbrukeres lovetterlevelse (Laws in the Forests, 1973) og Vilhelm Aubert sin undersøkelse av næringsdrivendes rettsoppfatninger (1949) som tidlige eksempler.

Modellen Tyler og Jost kontrasterer og argumenter mot er

«The deterrence model: rational self-interest is the motivational engine of the deterrence/social control model. To regulate behavior, this model suggests that decision makers should adjust criminal sanctions to the needed level so that the expected losses associated with lawbreaking will minimize the likelihood that people will break the law."

Kritikken de fremfører mot dette som en strategi er at overvåkning og kontroll er veldig dyrt, folk klarer ikke å analysere oppdagelsesrisiko, erfaringen viser at det er grenser for hvor mye sanksjoner og reaksjoner har å si for folks lovetterlevelse og økning i sanksjonsstyrke betyr lite og et system basert på kontroll og overvåkning skaper mistillit og mistenksomhet.